

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат: Раде Ристановић

Тема: *Облици отпора у окупираном Београду (1941-1944)*

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовао комисију: 13.9.2019. Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду</p> <p>Састав Комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <ul style="list-style-type: none">
• Др Љубодраг Димић, редовни професор, ужа научна област: Историја Југославије (1.6.2002), Филозофски факултет, Универзитет у Београду, редовни члан САНУ, Одељење историјских наука (8.11.2018), председник Комисије
• Др Миле Бјелајац, научни саветник, ужа научна област: Историја 20. века, (15.4.2004), Институт за новију историју Србије (директор), Београд, члан
• Др Слободан Бјелица, редовни професор, ужа научна област: Историја модерног доба (30.3.2018), Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, члан
• Др Биљана Шимуновић-Бешлин, редовни професор, ужа научна област: Историја модерног доба (11.7.2019), Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, члан (ментор 1)
• Др Предраг Ј. Марковић, научни саветник, ужа научна област: Историја 20. века (25.12.2007), Институт за савремену историју (директор), члан (ментор 2)
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Раде (Драгомир) Ристановић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 28.2.1983. Земун, Србија</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма мастер академских студија и стечени академски назив: Филозофски факултет, Универзитет у Нишу, МАС Историја, Мастер историчар</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија 2014/2015. Докторске академске студије – Историја, Филозофски факултет УНС</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: -</p> <p>6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: -</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<i>Облици отпора у окупираном Београду (1941-1944)</i>

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Радета Ристановића има обим од 729 страница компјутерски обрађеног текста, односно више од 250.000 речи (Times New Roman, ћирилично писмо, проред 1.5, величина слова 12). Дисертација је подељена на пет целина: **Предговор** (стр. 5-12), **Увод** (стр. 13-62), главни део рада, који садржи три поглавља (стр. 63-696), **Закључак** (стр. 697-702) и одељак под насловом **Извори и литература** (стр. 703-729), у којем су наведени фондови и збирке из **8 архивских установа (необјављена грађа), 12 збирки и/или зборника архивске грађе, 16 дневних, недељних и/или периодичних листова и 364 библиографске јединице**. Поред основног текста дисертација садржи и **2.663 напомене** (фусноте), а у главни део рада уметнуте су и **табеле (3) и графикони (21)**. **Увод** је подељен на три тематске целине: **Окупација** (стр.13-21), **Анатомија отпора** (стр. 21-33), **Отпор** (стр. 34-39) и **Међуратни Београд** (стр. 40-63). Главни део докторске дисертације подељен је на три поглавља. Прво поглавље носи наслов: **„Ко зна за чојство не треба му тројство“ – Цивилни отпор** (стр. 63-160). Састоји се од четири целине. Прва носи наслов **Reichfestung Belgrad (Тврђава Београд): Оружана сила, репресивна политика и превентивне мере, животни услови** (стр. 64-102), а потом следе: **Свакодневни отпор** (стр. 102-116); **„Праведници међу народима“: Спашавање Јевреја** (стр. 116-133); **Вербални деликт: Слушање забрањених радио станица и антиокупаторска реторика Београђана** (стр. 133-159). Друго поглавље носи наслов **Комунистички покрет отпора** (стр. 160-431) и састоји се од 10 (десет) целина: **Револуционарна дијалектика у условима Другог светског рата: формулисање идеолошко-политичке платформе и војне стратегије КПЈ и њена имплементација у Београду** (стр. 161-167), **Опседнута тврђава: извођење саботажа, спашавање ухапшених илегалца и неоружане акције** (стр. 168-201), **На нишану: извођење атентата на припаднике окупационе управе, колаборационисте и сараднике полиције** (стр. 202-238), **Улични пропагандни рат: паљење колаборационистичке и окупационе штампе, растурање штампаног материјала и писање парола** (стр. 239-254), **Ћелија је челична песница пролетеријата: организациона структура комунистичког покрета отпора у Београду** (стр. 254-270), **Методологија рада: субординација, конспиративне методе, систем веза** (стр. 270-293), **„Партија је ковачница кадрова“: кадровски потенцијал комунистичког покрета отпора у Београду** (стр. 293-310), **„Читај и шири даље“: пропагандни апарат комунистичког покрета отпора у Београду** (стр. 310-337), **„Црвена помоћ“: народноослободилачки фонд, упућивање људства и материјала у партизанске јединице** (стр. 338-364) и **На удару Специјалне полиције: хапшења припадника комунистичког покрета отпора у Београду** (364-431). Треће поглавље носи наслов **Београдски равнаторци** (стр. 432-697) и састоји се од 10 (десет) целина у којима су обрађене следеће теме: **Војно-цивилни кондоминијум: организациона структура ЈВуО у Београду** (стр. 433-452), **Равна гора у координатном систему Другог светског рата: политичко-идеолошка оријентација, однос према окупатору, колаборационистима, савезницима и комунистима** (стр. 452-463), **„Крвоток“ равнаторске организације: конспиративне методе, систем веза, наоружање међуљудски односи** (стр. 463-484), **Београдски равноторац: кадровска база ЈВуО у Београду** (стр. 484-510), **„Уши, очи и осећање“: обавештајни рад равнаторске организације** (стр. 510-567), **Београд као магацин: сакупљање и упућивање финансијских средстава, хране, санитарског материјала и осталог материјала из Београда у друге јединице ЈВуО** (стр. 567-596), **„Читај и дај другоме да чита“: пропагандна делатност ЈВуО у Београду** (стр. 596-637), **Акције београдских равнотораца: атентати, неоружане и оружане акције** (стр. 637-656), **Пројектни биро: планови за заузимање и успостављање власти у Београду** (стр. 656-668) и **Београдски равноторци на удару Гестапоа** (стр. 668-697).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Кандидат је у *Предговору* указао на теоријску утемељеност, релевантност и актуелност теме. Аргументовано је указао на значај проучавања отпора као историјског феномена карактеристичног за окупирана подручја у Европи за време Другог светског рата. Јасно и прецизно је образложио просторне (Београд) и хронолошке (1941-1944) границе проучавања. У овом делу рада су систематично и детаљно изложени и узорни примери и резултати досадашњих проучавања отпора као историјског феномена, како у Европи, тако и у Србији. Указано је на квантитет и квалитет архивске (необјављене) грађе, релевантне за проучавање теме.

У *Уводу* су, на основу бројних историјских извора и литературе, описане главне карактеристике режима које је Трећи Рајх успоставио на окупираним територијама у Европи за време Другог светског рата (Чехословачка, Пољска, Данска, Норвешка, Белгија, Холандија, Луксембург, Француска, Грчка). Изложени су карактеристични примери индивидуалног, спонтаног и организованог, неоружаног и оружаног отпора у датим условима. У компаративној перспективи изложене су специфичности војне окупације Србије и значаја Београда у окупационом систему успостављеном после Априлског рата 1941. године. Указано је на главне друштвене, политичке и економске прилике и услове за јављање различитих облика отпора у Београду, како индивидуалног, цивилног, спонтаног, тако и настанак и деловање организованих покрета отпора.

У првом поглављу, под насловом: „*Ко зна за чојство не треба му тројство*“ – *Цивилни отпор*, изложене су карактеристике окупационог режима и свакодневног живота у Београду после Априлског рата 1941. На основу архивских извора изложени су конкретни и упечатљиви примери индивидуалног, цивилног, углавном спонтаног и неорганизованог отпора мерама окупатора (грађанска непослушност, вербални деликт, помагање означеним непријатељима Трећег Рајха да избегну хапшење, логорисање, ликвидацију). Посебна пажња посвећена је примерима спашавања Јевреја.

У другом поглављу (*Комунистички покрет отпора*) обрађен је један од два организована покрета отпора, који су деловали у Београду за време Другог светског рата – покрету отпора, којим је руководила Комунистичка партија Југославије (КПЈ). Указано је на специфичности реализације идеолошко-политичке и војне стратегије КПЈ у граду у којем су била седишта свих органа окупационог режима и за град и за читаву Србију. Извршена је историографска реконструкција настанка покрета отпора, квантитативна и квалитативна анализа и евалуација неоружаних (пропаганда, подстицање на грађанску непослушност, скривање означених непријатеља Трећег Рајха и др.) и оружаних (диверзије, атентати на припаднике окупационе управе, колаборационисте и сараднике полиције и др.) акција комуниста, као и репресивних мера окупационих власти усмерених на сузбијање покрета којим је руководила КПЈ.

У трећем поглављу (*Београдски равногорци*) извршена је историографска реконструкција настанка и развоја покрета отпора који се у Београду развио под руководством Југословенске војске у отаџбини (ЈВУО). Указано је на специфичности реализације идеолошко-политичке и војне стратегије ЈВУО у Београду, а нарочито односа према окупационом апарату, сарадницима окупатора, али и према покрету отпора којим је руководила КПЈ. Извршена је квантитативна и квалитативна анализа и евалуација неоружаних (пропаганда, подстицање на грађанску непослушност, скривање означених непријатеља Трећег Рајха, обавештајна делатност и др.) и оружаних (диверзије, атентати на припаднике окупационе управе, колаборационисте и сараднике полиције и др.) акција овог покрета, као и репресивних мера окупационих власти усмерених на његово сузбијање.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Ристановић, Р. (2015). Београдска периодична штампа о почетку Другог светског рата. *Токови историје*, 2, 57-71. (М51)

ISSN 0354-6497

УДК 94(100)“1939“:070(497.11)

<http://tokovi.istorije.rs/lat/uploaded/CLANAK%20-%20RISTANOVIC%20RADE.pdf>

Ристановић, Р. (2014). Svakodnevica prvih meseci okupacije 1941. u člancima `Beogradskih opštinskih novina`. *Istorija 20. veka*, 1, 95–110. (М51)

ISSN: 0352-3160

УДК 94(497.11 Београд)"1941"(093.2) 070ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ"1941"(093.2)

http://istorija20veka.rs/wp-content/uploads/2017/11/2014_1_05_Ristanovic.pdf

Ристановић, Р. (2014). Годишњи извештај Одељења специјалне полиције о сузбијању делатности Комунистичког покрета отпора у Београду током 1941. *Токови историје*, 1, 219-234. (М51)

ISSN 0354-6497

УДК 94:355.425.4(497.11)“1941“(093.2) 351.74(497.11)“1941“(093.2)

<http://tokovi.istorije.rs/cir/uploaded/1%202014/GRADJA%20-%20RISTANOVIC%20RADE.pdf>

Ристановић, Р. (2013). Оружане акције комунистичких илегалца у Београду током 1942. *Istorija 20. veka*, 1, 85–104. (М51)

ISSN 0352-3160

УДК 94(497.11)"1942" 355.425.4(497.11)"1942"

http://istorija20veka.rs/wp-content/uploads/2017/11/2013_1_06_Ristanovic.pdf

Ристановић, Р. (2013). Методи борбе КПЈ у Београду током јула 1941. године. *Токови историје*, 3, 143-171. (М51)

ISSN 0354-6497

УДК 94(497.11)“1941”(093.2); 329.15(497.11)“1941”(093.2)

<http://tokovi.istorije.rs/cir/uploaded/3%202013/CLANAK%20-%20RISTANOVIC%20RADE.pdf>

Ристановић, Р. (2013) Мере окупатора и колаборациониста у Београду као одговор на оружане акције комунистичког покрета отпора 1941. *Војно-историјски гласник*, 2, 111-125. (М51)

ISSN 0042-8442

УДК 94(497.11)"1941"(093.2) ; 329.15(497.11)"1941"(093.2)

http://www.isi.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/vig_2_2013_1554880634.pdf

Ристановић, Р. (2013). *Акције комунистичких илегалца у Београду 1941–1942*, Београд: „Филип Вишњић“, 280 стр. (М42)

ISBN 978-86-6309-019-4 (картон)

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат мср Раде Ристановић успео је да у докторској дисертацији идентификује, сликовито и упечатљиво опише, изнесе бројне примере, анализира, интерпретира и евалуира разноврсне облике отпора (индивидуални, колективни, активни, пасивни, организовани, неорганизовани, неоружани, оружани и др.) у окупираном Београду за време Другог светског рата (1941-1944), и то у компаративној перспективи, у југословенском и европском контексту. Детаљно и прецизно је реконструисана организациона структура, кадровски потенцијал и методологија рада два организована покрета отпора. који су деловали под руководством Комунистичке партије Југославије

(КПЈ), односно Југословенске војске у отаџбини (ЈВУО). Истраживања су показала да је београдска организација КПЈ успела да изгради мрежу илегалних група, које су реализовале пропагандне активности, мобилизацију становништва за потребе Народно-ослободилачког покрета, али и оружане акције (подметање бомби, саботаже, атентати на припаднике окупационих власти и њихове сараднике и др.). Слаби кадровски потенцијали КПЈ у Београду и енергичне репресивне мере окупационих власти утицале су на интензитет и успешност ових акција, али се може сматрати да су оне имале снажан одјек међу цивилним становништвом. Илегална организација под руководством ЈВУО развила је интензивну пропагандну активност (новине, леци и др.), усмерену на популаризацију ЈВУО и компромитовање окупационе, али и комунистичке пропаганде. Поред тога, развијена је и обавештајна мрежа за прикупљање података за потребе савезника, односно Антифашистичке коалиције. Окупационе полицијске и безбедносне службе интензивно су сузбијале активности оба покрета (обавештајни и контраобавештајни рад, хапшење чланова покрета отпора, физичко злостављање, ликвидација и сл.). Поред организованог отпора, идентификовани су и разноврсни облици индивидуалног и/или колективног, активног или пасивног, неорганизованог цивилног отпора (манifestације грађанске непослушности, слушање забрањених радио станица, кршење вербалног деликта, спашавање означених непријатеља Трећег Рајха, посебно Јевреја и др.).

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат је у докторској дисертацији аргументовано доказао да је могуће идентификовати бројне и разноврсне облике отпора окупационом режиму у Београду током Другог светског рата (1941-1944). Индивидуални и/или колективни цивилни отпор огледао се у свакодневном исказивању непоштовања према окупатору, спашавању и помагању политичких и идеолошких непријатеља Трећег рајха и кршењу вербалног деликта. Током окупације у Београду су деловала два организована покрета отпора, један подређен Комунистичкој партији Југославије (КПЈ), а други Југословенској војсци у отаџбини (ЈВУО). Оба покрета су успела да у граду изграде организациону структуру са специфичном методологијом рада, као и да привуку цивилно становништво и тако бројчано јачају. Активности оба покрета указују на антиокупациону и антифашистичку оријентацију. О томе сведоче и репресивне мере окупационих власти за њихово сузбијање. Велики број припадника оба покрета отпора у Београду био је ухапшен и ликвидиран. У хеуристичком погледу ово је беспрекорно утемељена докторска дисертација. Коришћен је велики број архивских извора од којих већина није употребљавана у досадашњим истраживањима. Кандидат је показао широко познавање домаће и стране литературе и периодике коју је критички проматрао и укрштао са архивском грађом. У структуралном погледу резултати су изложени по тематско-хронолошки принципу. Велики број графикона и табела сведоче о свести кандидата да је квантитативне податке неопходно и визуелно систематизовати. Експозиција је у складу са савременим приступима проучавању историје, уз уочљиву тенденцију да се преносењем цитата из архивске грађе и визуелизацијом података (табеле, графиковни) постигне снажнији утисак о условима и околностима у којима су реализовани разноврсни облици отпора окупационом режиму у Београду за време Другог светског рата (1941-1944).

IX	КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
1.	Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме: Докторска дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.
2.	Да ли дисертација садржи све битне елементе: Докторска дисертација садржи све битне елементе.
3.	По чему је дисертација оригиналан допринос науци: Докторска дисертација кандидата мр Радета Ристановића представља оригиналан допринос историјској науци зато што је успешно креирана свеобухватна, научно утемељена слика о размерама и облицима антиокупационог отпора (индивидуалног и колективног, активног и пасивног, цивилног и организованог, неоружаног и оружаног) у Београду за време Другог светског рата (1941-1944). На основу обимне необјављене и објављене архивске грађе, штампе и релевантне литературе, разноврсни облици отпора су идентификовани, сликовито и упечатљиво описани, анализирани, интерпретирани и евалуирани у југословенском и европском контексту.
4.	Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања: Комисија је уочила мање недостатке и пропусе који не утичу битно на позитивну оцену и повољан утисак о докторској дисертацији и који ће бити предочени кандидату на јавној одбрани.
X	ПРЕДЛОГ:
	Комисија предлаже да се докторска дисертација мр Радета Ристановића прихвати и да се кандидату одобри приступање јавној одбрани.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Др Љубодраг Димић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Др Миле Бјелајац, научни саветник
Институт за новију историју Србије, Београд

Др Слободан Бјелица, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Др Биљана Шимуновић-Бешлин, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Др Предраг Ј. Марковић, научни саветник
Институт за савремену историју, Београд